

Zasady transkrypcji inskrypcji napieczętych *

- 1) Transkrypcji dokonuje się wyłącznie wielkimi literami, z uwzględnieniem właściwości ortograficznych tekstu¹.
- 2) Abrewiacje rozwiązuje się w nawiasach okrągłych (), małymi literami, kursywą. Skrócenie słowa pieczęć – *sigillum* – powtarza się w formie, w jakiej występuje w inskrypcji np.: *S*; *S'*; *Sig.*; *Sigill.*; itp. Skrócenia imion i nazw własnych należy, przy zachowaniu ostrożności, odtworzyć, o ile jest to możliwe, w oparciu o tekst dokumentu przy którym znajduje się pieczęć.

* Na podstawie *Vocabulaire international de la sigillographie*, Roma 1990, s. 27-28 opracował M. Hlebionek. W polskiej literaturze nie ma jednolitego sposobu transkrypcji napisów napieczętych. Często stosowano zasady określone w pracy G. Bascapago, *Zbiory pieczęci. Zagadnienia metod porządkowania, klasyfikacji i katalogowania*, Warszawa 1960, s. 21-26 bądź też w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł epigraficznych*, opr. J. Szymański, B. Trelińska, Lublin 2003. Różne zwyczaje panujące w tej materii dobrze ilustruje tom *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Pakulskiego, Z. Piecha, J. Wroniszewskiego, Warszawa 2006, *passim*. Mimo starannej obróbki redaktorskiej widać zróżnicowanie formy przytaczanych w tekstach poszczególnych referatów transkrypcji legend napieczętych, wynikające z różnych przyzwyczajęń autorów. Zaznaczyć jednak należy, że przedstawiona tu propozycja zasad transkrybowania legend, zaczerpnięta z Międzynarodowego Słownika Sfragistycznego nie rozwiązuje wszystkich problemów związanych z tym zagadnieniem. W dyskusji nad posobami transkrypcji legendy należy postawić kwestię oddawania ligatur, której nie regulują ani propozycje G. Bascapago, ani też te, które opublikowane zostały we wstępie Słownika Sfragistycznego. Zapewne celowe będzie w tym przypadku odwołanie się do zasad obowiązujących w edycji napisów epigraficznych. Wskazówki niniejsze opracowane zostały na potrzeby transkrypcji napisów sporządzonych alfabetem łacińskim. Biorąc pod uwagę możliwość wykorzystania ich w polskich warunkach, sprawdzić należy ich przydatność dla transkrypcji legend cyrylickich, posiadających własną specyfikę, a często spotykanych na pieczęciach znajdujących się w polskich archiwach. Za częściową ich weryfikację (dla pieczęci średniowiecznych) uznać można dokonaną w oparciu o niniejsze zasady transkrypcje legend ruskojęzycznych pieczęci znajdujących się przy dokumencie traktatu melneńskiego. Zob. *Dokumenty strony polsko-litewskiej pokoju melneńskiego z 1422r.*, wyd. P. Nowak, P. Pokora, Poznań 2004, s. 15nn. Podkreślić należy, że według G. Bascapago, proponowane przez niego zasady transkrybowania legendy stosowane być mogły zarówno dla tekstów łacińsko jak i greckojęzycznych bull bizantyjskich. G. Bascapago, *Zbiory...*, s. 25.

¹ Zasadę tę konsekwentnie stosowano przygotowując edycję kolejnych tomów *Corpus des sceaux francias du Moyen Age*. Zob. np. *Corpus...*, t. I, *Les sceaux des villes*, opr. B. Bedos, Paryż 1980, nr 30, s. 50; nr 349, s. 276, i inne; *Corpus...*, t. II; *Les sceaux des rois et de regence*, opr. M. Dalas, Paryż, 1991, s. 274, nr 192, 192 bis, i inne; gdzie również minuskulne legendy transkrybowano wielkimi literami. Opisy pieczęci nie posiadają charakterystyki paleograficznej, którą doskanale zastąpiły wysokiej jakości fotografie. Międzynarodowa Karta Opisu Sfragistycznego przewiduje osobną charakterystykę paleograficzną pieczęci, stanowiącą uzupełnienie transkrypcji. Zob. http://adacta.archiwa.net/file/sceaux/m_karta_op03.pdf. Należy zaznaczyć, że w najnowszej większej polskiej edycji materiału sfragistycznego – publikacji pieczęci przywieszonych przy dokumentach traktatu melneńskiego zastosowano zróżnicowanie czcionki w zależności od tego, czy litery legendy zostały sporządzone pismem majuskułnym, czy też minuskułną, prz stosowaniu pozostałych zasad ranskrypcji. Konsekwentne stosowanie tej zasady umożliwiło lepszą charakterystykę paleograficzną legend mieszanych. Zob. *Dokumenty...*, s. 15nn;

Przykład**:

S VISLAVI DEI GRA(tia) EPI(scopi) WLADISLAVIEN(sis) ECCL(es)I(a)E

3) Grupy brakujących liter (ubytków tekstu), powstałe na skutek uszkodzenia napisu, rekonstruuje się wielkimi literami w nawiasach kwadratowych []. Niemożliwe do rekonstrukcji fragmenty tekstu oznacza się trzema kropkami w kwadratowych nawiasach².

Przykład:

[SALO]MEE D(e)I * GRA(tia) DVC[...]

** Służące jako ilustracje przykładowe pieczęcie pochodzą z zasobu Archiwum Państwowego w Bydgoszczy:

ad 2) Pieczęć biskupa wrocławskiego Wisława, XIIIw., Klasztor cystersów w Koronowie, sygn. 11;

ad 3) Pieczęć księżnej kujawskiej Salomei, XIIIw., Klasztor cystersów w Koronowie, sygn. 13;

ad 6) Pieczęć kapituły gnieźnieńskiej, XIIIw., Klasztor cystersów w Koronowie, sygn. 29;

Pieczęć starosty bydgoskiego Macieja Smoguleckiego, XVIIw., Akta miasta Bydgoszczy, sygn. 4, k. 234.

ad 8) Pieczęć króla polski Władysława Jagiełły króla Polski, XVw., Klasztor norbertanek w Strzelnie, sygn. 36.

ad 9) Pieczęć papieża Innocentego IV, XIIIw., Klasztor cystersów w Koronowie, sygn. 1.

ad 10) Pieczęć biskupa wrocławskiego Albrzecha, XIIIw., Klasztor norbertanek w Strzelnie, sygn. 11.

ad 11) Pieczęć króla polski Augusta II, XVIIIw., Akta miasta Solec Kujawski, sygn. 3.

² Inaczej G. Bascapè, *Zbiory...*, s. 23 który zgodnie z wymogami epigrafiki sugeruje, by w nawiasach kwadratowych kłaść tyle kropek, ile przypuszczalnie było brakujących liter. Podobne rozwiązanie jest stosowane w edycjach źródeł epigraficznych.

4) Jeżeli legenda jest nieczytelna bądź uszkodzona należy to zaznaczyć w jej opisie (np. „legenda nieczytelna”; „legenda uszkodzona”; zatarta, zagnieciona).

5) Opisy pieczęci pozbawionych jakiegokolwiek inskrypcji należy opatrzyć informacją: „pieczęć anepigraficzna”, „anepigraf”, lub „pieczęć beznapisowa”.

6) Jeżeli legenda zachodzi na pole pieczęci, została tam umieszczona w całości lub w polu pieczęci znajduje się inskrypcja, należy to wyjaśnić w opisie.

Przykład:

w polu pieczęci, wokół wyobrażenia, umieszczono inskrypcję: S(an)C(tu)S ADAL / BERTVS;

lub:

w polu pieczęci, powyżej herbu, znajdują się litery M / S rozdzielne klejnotem.

7) Transkrypcja powinna uwzględniać krzyżyk oznaczający początek legendy. Oddaje się go odpowiednim znakiem graficznym³.

8) Elementy dekoracyjne legendy (gwiazdki, rozety, fleurony, gałązki palmowe, wicie) znajdujące się na jej początku lub końcu, pełniące również niekiedy funkcję dywizorów, oddaje się przez opis kursywą w nawiasie okrągłym, umieszczony w odpowiednim miejscu legendy, ewentualnie oznacza gwiazdką⁴. Należy również oddać inne znajdujące się w inskrypcji dywizory, oznaczając je w transkrypcji za pomocą kropek, dwukropków lub trzech kropek.

Przykład:

(gwiazdka) W[LADISL]AUS: DEI: GRA(*tia*): REX: POLONIE: LITWANIEQ(*ue*):
P(*ri*)NC(*eps*): SUPREMUS: [ET] HE(*re*)S: RUSS(*iae*)

lub:

* WLADISLAUS: DEI: GRA(*tia*): REX: POLONIE: LITWANIEQ(*ue*): P(*ri*)NC(*eps*):
SUPREMUS: [ET] HE(*re*)S: RUSS(*iae*)

³ G. Bascapè, *Zbiory...*, s. 24 sugeruje by w przypadkach, kiedy znak ten posiada specyficzny kształt, podawać dokładny jego opis.

⁴ G. Bascapè, *Zbiory...*, s. 24, proponuje, żeby wspomniane znaki graficzne w transkrypcji markować gwiazdką, zaś ich opis podawać w osobnym komentarzu.

9) Jeżeli legenda rozłożona została w kilku wierszach, w transkrypcji koniec każdego wiersza oznaczamy poziomą kreską.

Przykład:

INNO – CENTIVS – P(a)P(a) · IIII

10) Miejsca zachodzenia na legendę elementów wyobrażenia (jak włócznie, hełmy, fragmenty postaci ludzkich bądź zwierzęcych, elementów architektonicznych itp.) przerywających ciąg napisu oznaczamy pojedynczą ukośną kreską „/”.

Przykład:

+ A / LB[E]RVS: / [...]ADISLA

11) Jeżeli legenda rozłożona jest w dwóch, lub więcej, pierścieniach otaczających pole pieczęci, początek napisu w drugim i kolejnych pierścieniach oznaczamy dwiema ukośnymi kreskami „//”.

Przykład:

**(rozeta) AVGVSTVS II DEI GARATIA REX POLONIAE MAGNVS DVX LITHVANIAE
RVSSIAE PRVSSIAE MASSOVIAE SAMOGITIAE KIIOVIAE VOLHYNIAE
PODOLIAE // (rozeta) PODLA(chiae) LIVON(iae) SMOLENS(ciae) SEVERIAE
CZERNIECHOV(ia)E NEC NON HAEREDITARIVS DVX SAXONIAE ET PRINC(eps)
ELECTOR ETC**

